N 1

Mens. L. L. Ubursavan

ПРОФ. Л. Л. СЕМЕНОВ

ԱՍՏՂԱԲԱՇԽԱԿԱՆ ԲՆՈՒՑՔԻ ՔԱՂՎԱԾՔՆԵՐ ՀԱՅ ՊԱՏՄԱԳԻՐՆԵՐԻՑ Извлечения сведений астрономического характера из трудов армянских историков.

ВВЕДЕНИЕ

При знакомстве с трудами армянских историков в них встречаются часто описания чисто астрономических явлений, которые историки находили необходимым и нужным зафиксировать в своих летописях.

Эти данные относятся большей частью к затемненьям солнца, появлениям комет, ярким болидам и проч., вообще же небесным явлениям, которые по мнению тогдашних летописнев могли иметь влияние на жизнь и судьбу народов и даже на природу (землетрясение и пр.)

Как это ни странно авторы на лунных затмениях почти не останавливаются, но зато отмечают малейшие изменения относительно солнца.

Также у летописнев встречаются несколько случаев описания, весьма красочно, полярных сияний (Матевос Ураеци).

Имея ввиду, что подобные данные могут быть использованы при некоторых работах-мы решили издать их отдельной статьей.

Не считаем лишини напомнить, что эти данные взяты из хронологических исторических и др. трудов и, следова. тельно, могут содержать в себе и астрономически неправдоподобные явления, но мы предпочли их издать в таком виде как они зафиксированы.

К таким маловероятным явлениям надо отнести, например, затемнения соляца продолжительностью в несколько месяцев и т. п., хотя сведения об ослаблении света солнца (таких сведений несколько) весьма интересны, но ручаться за их достоверность весьма трудно. Правда, и у китайских1), и у русских летописцев иногда упоминается о том, что известная часть поверхности солнца была лишена света в течение некоторого времени и что объясняется наличием групп крупных солнечных пятен, но подобного ли рода факт отмечен у армянско историка, сказать трудно, так как ни о каких пятнах на солнечной поверхности не говорится, а только об "ослаблении света".

Данные относительно комет, к сожалению, не дают возможности произвести необходимых вычислений, ибо не обозначены: моменты наблюдений, положение их относительно известных

¹⁾ См. В. Мейер «Мирозлание», стр. 280.

ярких звезд так, что вычисление орбит становится невозможным.

Можно лишь только отожествить некоторые кометы. Для такого отожествлення у нас под рукой были только данные Араго. С другой стороны некоторые кометы упомянуты у двух историков разных веков—приходится предполагать, что последующие историки пользовались материалами предыдущих. Так, например:

	Историк	Дата появл. кометы	Историк	Дата появл. кометы	
1	Асогик	423 г.	Самуэль Анеци	974 г.	
2	Ураеци	489 r.	Смб. Спарапет	489 r.	
3	Ураеци	452 r.	Смб. Спарапет	452 г.	
4	Аракел Даврижеци	1114 г.	Самуэль Анени	1114 г.	
5	Аракел Даврижени	1068 г.	Самуэль Анеци	517 r-	
6	Ураеци	55% r.	Самуэль Анени	554 rs	
7	Киракос Гандзакеци	714 r.	Самуэль Анени	1265 г.	

Прим 1. Асогик, Ураеци и Кир. Гандзакеци даты отмечают по армянскому летоисчислению; Даврижеци—по римскому т. е. от Р. Х; У Самуэль Анеци нет единообразия—то по армянскому (прим. 5,6), то от Р. х. (прим. 1,4,7).

Прим. 2. Началом армянского детоисчисления или эры считается 552-ой год по нашему летоисчислению. Так (прим. 1,5,7).

а) 423-й год арм. эры соответствует ~ 423+551=914-му году по н. л.

- b) 517-ый год арм. эры сответствует
 517+551=1068-му г. по н. л.
- с) 714-ый год арм, эры соответствует
 ~714+551=1265 году, н. л.

В статье приведены одновременно и текст на древне-армянском языке (грабар) и на русском, что сделано с целью дать возможность проверить точность содержания.

Проф. Л. Л. Семенов.

Ереван

Матенадаран (Научно-иследовательский институт рукописей при СНК Арм. ССР).

ንታኑሁՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵՍՆ, ԳԻՐՔ Ժ. ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԱԳԵՑԻ

Pepphol, 1912, 12 64

1) Եվ դարձեալ ՌՃԺԴ [1665] երևեցաւ յերկինո դիսաւոր աստղ մի ի մէջ դիջերին և ուներ զվարոն իւր ձգեալ դեպ յարևմու~ արս և յառաւտուն հասեալ դարձոյց գվար~ որն իւր և ձգեաց գէպ յարևելս և օր աւուր յուշ հլաներ և այնպէս եհաս մինչև երեկո- հան լոյսն և այնդայա հղև)։

2) ՎԱՐԴԱՆ ԲԱՂԻՇԵՑԻ

1,9 73

Եւ ի ՈՒԿԷ [1618] աստղ հըևհցաւ կես որպէս Թուր և միւս այլ ագևոր աստղ հըհեցաւ յարևելից յարևժուտո և ժիւս աժին սաստիկ ժարդաժած հղև։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՂԵՎՈՆԴԵԱՑ ՄԵԾԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՀԱՑՈՑ։

F mojmap. U. 9. F. 1887:

Իսկ ապա յետ մահուանն Գրիգորի յաջորդէ գիշխանությունն Աշոտ պատրիկ, այր երևելի և նախաժեծար ի մէք նախարարդն հայոց, ի առեմէ Բագրատունհաց...

Եւ յառաջնունն ամի իշխանութեան նոըտ հրևհցաւ աստղն դարմանալի անսիամր վարսաւոր, գի ձաձանչ նշողիցն սիշնաձև յիւրժէն փողփողէր գլոյս յնտոյ ինքնան, դոր անուանալ կոչէին աստղ դիսաւոր, որ հղև նշանակ սովոյ և սրոյ և մեծի սա-

1,2 16-17

АРХИВ АРМЯНСКОЙ ИСТОРИИ, КНИГА 10. ГРИГОР ВАРАГЕЦИ

Тбилиси, 1912 стр. 64

1) И опять в году 1114-ом [1665] появилась на небе одна комета средь ночи и имела она хвост отброшенный к западу, при наступлении утра она повернула свой хвост и отбросила к востоку; восходила она со дня на день все поэже и поэже пока стала появляться до вечернего света и стала невидимой¹).

2) ВАРТАН БАХИШЕЦИ Стр. 78.

И в году 1067 [1618] стала видна звезда кривая на подобие сабли, а другая комета появилась с востока на запад и в следующем году была сильная смертность людей.

ИСТОРИЯ ВЕЛИКОГО МОНАХА АРМЯН ГЕВОНДА

Изд. 2-ое. С. П. Б. 1887.

Затем после смерти Григория наследовал (букв. последовал в княжестве) Ашот патрик муж выдающийся и великий среди армянских феодалов, из рода Багратидов... И в первый год его правления появилась звезда по виду удивительная, волосатая так как отпускавши от себя яркий свет столбообразных оттенков оставила его позади себя которую называли хвостатой звездой (кометой) и это было знаком голода, войны (букв. сабли) и большого землетрясения²).

стр. 16-17

¹⁾ Այդ դիսավորի մասին աես Առաթել Գավրիժեցու կամ Սամվել Անեցու ժոտ։

Դ Պատմական ավյալների համաձայն Աշոտ Պատթիկը կառավարել է 134-ից ժինչև 137 թվականը հայկական դարագլիւից հաշված և հետևապես դիսավորը հրևացել է 685 տարում մ. թ.

Об этой комете см. дальше у Аракела Даврижеци или у Самуела Анеци.

²) По неторическим данным Ашот натрик правил с 184 по 187 год по армянскому летонечислению, следовательно комета виднелась в 685 году (по Р. X.)

OPUULBUL «U.QAU.AUSALU»

Infon, 1912, 12 1209, § 833

U.phquilly fumempnessis

«Խասարումն ամրողջական նղած ոլիախ ըլլայ բանի որ հղև հիւն գեւդ գիշեւ (Սժբ. 52) և այնչափ Թանձր էր ժԹուԹիւնը, որ ժինչև իսկ ամենայն ասհեղքն առճասարակ լեւեւեին արգես ի մէջ գիշեւի (Ուու. 75)։ Խասարումին օրը Սմրատ և Ուունայեցին Հայոց 485 Թուականին կրդնեն այլ, նախատ դասելի կրդաններ Լաստիվիրացիին դրածր ամսեանն արաց լաւուքն ոււբաթ ի դառնալ աւուն, եւ և թուականին մեւոյ չուել ճաշիււ ուրսուն եւկու ամ (Լաս. 38) և իրոր ալ 482 արացի ամսաժուտը ուրրաքի կնանարին և կրճանապատասիսնել 1033 թ. օգոսաոսի 10-ին»։

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ ՏԱՐՕՆԵՑԻՈՑ ԱՍՈՂԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ։

Purply, 1859

եւ ապա ի 415 թեուին իսաւարհցաւ արհգակն և վախձանհցաւ Տարմնոյ իշիսանն Աշոտ¹)։

19. 169-170:

TOTAL MUSTUAPP

Եւ տպա ի միւս ամի ի 423 թիւն նիդակաւոր աստղն հրևհցաւ յաւուրս հնձոցն՝ ի մուտս ամառային հղանակին ինքն յարևհլս գալով և զնչոյլս լոյսոյ նիզակաձև յարևմուտս ձգհալ ի վրայ աշխարհին Ցունայ, և աևհաց մինչև յաշնանային հղանակն։

12 173

ОРМАНЯН "АЗГАПАТУМ"

Константинополь 1912 стр. 1209 § 833

Солнечное затмение.

"Затмение должно было быть полным, ибо день стал как ночь (Смб. 52) и до того была густа темнота, что даже все звезды, вообще виднелись, как средь ночи (Ур. 75). День затмения Смбат и Ураеци [армянские историки] относят к 485-му году по армянскому летоисчислению, но мы предпочтение даем данным Ластивертци јарм. нст.] который относит к началу месяца Арац в день пятницы и в четыреста восемьдесят втором году нашей эры [Ласт. 38] и детствительно первый день месяца Арац был пятница и соотвестовал 10-му августа 1033-го года (по юлианскому стилю. Л. С.)

ИЗ ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ СТЕ-ФАНОСА АСОГИКА ТАРОНЕНИ

Париж, 1859 г.

В 415 году затмилось солице и умер князь таронский Ашот¹).

стр. 169-170

ТОГО ЖЕ ИСТОРИКА

И затем, в следующем 423-м году появилась копьеобразная звезда в дни жатвы, в начале лета; сама (звезда) была на востоке, а копьеобразный отблеск света (хвост) был направлен (отброшен) на запад над греческой землей и оставалась (она) до осени

стр. 173

¹⁾ Հետևապես արեզակի խավարումը տեղի է ու-Նեցել՝ 415 + 551 = 966 թվա

Следовательно, затмение солнца было в 415 (-551=966 году н. э.

LAKSE GUSTURCE

Ի սոյն ամի որ էր ի 438 թուին նիզակաւոր ասաղն կրկին անգամ հրևեցաւ յամսեանն Քաղոց որ օր 15 էր ամսոյն,
ի աշնի փոխման ամենասուրբ կոյսի
Աստուածածնին յարևելից կուսէ երենալ. և
դնչոյլս լուսոյն ընդ ծարաւ առարէր տւուրս ինչ և ամփոփհալ յայնմ ահսութեննէ՝
կայր ի վերաց արևմտհաց աշխարհին ընդ
մուաս արևուն, դնիզակաձև լոյսն ընդ արևելս ձդելով։ Եւ դկնի սակաւ աւուրց շարժեցաւ աշխարհն Ցունաց ահաւոր դղրդմամը
մինչև կործանհալ բաղում քաղաքաց և
դաւասաց, ևս աստւել ի Թրաթացւոց¹)։

19 211-212

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՐԻՍՏԱԿԵԱՑ ՎԱՐԴԱ֊ ՊԵՏԻ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏՑԻՈ

Ղաշկասյան Մատենադարան, Թրիլիսի, 1912։

Ի սորա ի սկզբան ԹագաւորուԹհանն, խաւարհցաւ արհգակն յամսհանն Արաց յաւուրն ուրրաԹու ի դառնալ աւուրն, էր ի Թուականիս մհրոյ չորևջծարիւր ուԹսուն և հրկու ամ

19 43

ՄԱՏԹԵՈՍ ՈՒՌՀԱՑԵՑԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱ֊ ԳՐՈՒԹՑԻՒՆ

f. шартрик Изась, Умертруширин, 1898

Եւ հղև ի փոխհլ թեռականութեանս Հայոց ամի ՆԽՁ հլաներ յերկինս ասաղ մի գիսաւոր և երևհալ սոսկալի և ահաւոր ահսլհամը լուսատհսիլ և գարժանալի²)։

1.9 42

того же историка

И в этом 438 году снова появилась копьеобразная звезда в 15-ый день месяца Qакнос в день успения пресвятой девы Богоматери. Появилась она на стороне восточной и отбрасывала световые отблески несколько дней на юг и сосредотачиваясь в этом виде остановилась над страною запада в сторону захода солица, отбрасывая копьеобразный свет на восток. По истечении нескольких дней заколебалась земля греческая со страшнейшим сотрясением так, что разрушились многие города, села и кантоны (арм. гавар) особенно во Фракии¹).

стр. 241-242

ИСТОРИЯ ВАРДАПЕТА АРИСТА-КЕСА ЛАСТИВЕРТСКОГО

Изд Библиотеки Гукасяна, Тбилиси, 1912 г.

В начале его царствования затмилось солнце в месяце Arac в день пятницы в конце дня и было это в 482 году нашего летоисчисления.

стр. 43

матевос уравци-летопись

2-ое издание Вагаршанат, 1898 г.

На повороте 446 года армянского летоисчисления появилась на небе комета (хвостатая звезда) и виднелась она ужасная и страшная, по виду блестящая и удивительная²).

¹⁾ Upmqu'u (qhep 17-pq) M 12-h mmh uzm'umhuht t, dh qhumdup, upp hphaght t, 989 pl, d. pl, upp m'u-ght t, mphadhpà hhund 11 nhqu, h uph $t=30^{\circ},0$, $t=84^{\circ}0'$, $\omega=264^{\circ}0'$ h q=0.57; Empdacdy hqht t 54-muqmpàs

^{2) 446--551=997-}pq mmph:

У Араго (кн. 17-ая) под № 12-ым отмечена комета, видневшаяся в 989 году н. л. которая прошла через перигелий 11 сент. 1=30°0′, λ=84°0′, ∞=264°0′′, q=0.57. Движение обратное.

^{2) 446+551=997-}ой год.

LABSE TUSTUSEP

Դարձյալ ի յաւուրս Վասիլի Յունաց խագաւորին և Հայոց Թուականու Թևանն ՆԵԲ ելաներ աստղ ի տեսիլ հրոյ երևհալ ի յե րկինս նշան բարկու Թևան արարածոց և կոտորածի աշխարհի։ Եւ հղև շարժ սաս, տիկ ընդ ամենայն երկիր՝ մինչև կարծեալ րապմաց Թէ հհաս օրն վերջին... և այլն՝)։ էջ 46

LAKSE TUSTUSPE

Ի թեռականին Հայոց ՆՀԱ յասս կայսերն Յունաց Վասիլի եղև յերկինս անաւոր
նշան և սոսկալի բարկութիւն ի վերայ աժենայն արարածոց, ի նոկտեմբեր աժառ ի հրկթորդ ժամու աւուրն պատառեցաւ վերին
ճաստատութիւնն երկնից յարևելից կուսէ
սինչև յարևմուտս՝ ընդ երկուս հերձաւ կաորուտ երկինդ և լոյս պայծառ յերկիր թափուեցաւ ի հիւսիսային կողմանէ, և մեծաւ շարժմամբ դողաց ամենայն երկիր, և
նախչան դնուաղիլ լուսոյն եղև դոչիւն և
թնորեն անաւոր ի վերայ աժենայն արաբածոց, խավարեցան արևդակն և աստեղջ
երևեցան որպես ի ժիջ դիչերի.....

1,2 52

LAKBL QUSTUACE

Յայում առմարիս և ի խուականութեանո Հայոց ԵՁԵ խաւարհցաւ արհգակն ահաւոր և սոսկալի ահսլհամը։ Վամն զի՝ գոր օրինակ հղև խաւարհալ ի խաչհլութեանն Քրիստոսի, նոյն օրինակաւ ծածկհաց գլոյսըն իւթ և խաւար զգեցաւ և լուսաւորջն աշխարհիս ի մութն և սհաւ դարձան, և ամենայն երկինը իրրև ղկամար կապեցաւ խաւարաւն, և եղև սևացևալ արհգակն ի միջօրէի, և ամենայն աստեղջն առ հասարակ երևհէին որպես ի մէջ գիշերի։ Եւ սասակացաւ խաւարն և մութն, և դոչհաց առնասարակ ամենայն արարածջ, և հնչևցին ամենայն լերինը.....²)

1) Հայական դարագլիով 452-րդ տարին համապատասիանում է 1033 տ. մ. թ.

того же историка

Опять же в дни греческого царя Василия и в 452 году армянского летоисчисления появилась на небе звезда в виде огня—знак гнева над созданьями и уничтоженья (гибели) мира. И было сильное землетрясение по всей земле, что многие думали—настал последний день мира... и.т. п³).

стр. 46

того же историка

В 471-ом году армянского летоисчисления в правление греческого цезаря Василия было на небе знаменье ужасное и страшное и гнев над всеми созданьями. 3-го октября в 2 часа дня разверзлась верхняя твердыня неба с востока до запада, надвое разделилось синее небо и яркий свет полился на землю с северной стороны неба и больщим землетрясением сотряслась вся земля и до убавления света было сотрясение и гул сгращный над всеми созданьями. Затмилось солнце и звезды стали видны как среди ночи....

стр. 52

того же историка

Вэтом стиле (календарном) и в 4%5 году армянского летоисчисления затмилось солнце в ужасном и страшном виде. Так-как было, например, затменье во время распятья Христова, точно также оно закрыло свой свет и стало темным. Темным и черным стали и вселенной светила и все небо в виде свода опоясалось темным и солнце в полдень стало черным и вообще все звезды стали видны как среди ночи, мрак и темнота усилились завопили все существа, загремели все торы....²)

стр. 66

²) Արեղակի այդ խավարժան ժասին տես վերև Լասախվերացու ժոտ Օրժանյանի ծանոքիագրությունով։

^{1) 452-}ой год арм, летонсч. соответствует 1008 году н. э

Об этом затмении солнца см. выше у Ластивертци с примечаниями Орманяна.

LABBL BUSICUAPE

Դարձհալ ի Թուականութնանս Հայոց ի յամի ՆՁԹ հլանկը աստղ մի գիսաւոր՝ ջածաւոր կերպարանօք և երևհալ նորա յարևմուտս կոյս հրեկօրկն և յհաս-յհաս սողալով դնայր. և հետր գրադժաստեղն և գլուսինն և ինքն անհրհոյթ հղև և յարևժուտս դարձաւ¹)։

12 78

1) Հայկական 489 թվ. համապատասխանում է 1004 մ. թ.

LABL QUSTUALL

ոսշե ը և մերութիւը₃)։

ոսշե ը և մերութիւը₃)։

ոսշե ը և մերութիւը₃)։

ոսշե ը և մերութիւը այլաժերեր աշխանջը շալուն արարան ասբերը հարրարայը աշխանջը շալուն արարան արարան արևրան իրարերը, բարա արևրան արևր

19 185

2) Այդ թվականին՝ ըստ հրհույնին դիավել են երկու գիստվորներ։ Սրանցից առաքինը կարելի է նույնացնել այն գիստվորի ձետ, որ Արադոյի ժոտ նշանակված է № 13։ Արևաժերծ կետով անցնելու ժաժանակն է 1086 թ. ապրիլի 1-ը՝ :=1700',).=25050', 0=264055' և 0=0,72։ Շարժումը հետադարձ էր (Արագո դիրը 17-րդ)։ Երկրորդը, հավանարեն պետք է համարել 1066 թվ. այն գիստվորը, որը դիտվել է Վիլհելմ նվաճողի արշավանցի ժաժանակ և որը մի ջանի հեղինակներ համարում են որպես Հալեյի դիստվորի հրևալու դեպջերից ժեկը։

LABR QUSTUAPP

ի թուականութեանս Հայոց ՇԺԹ երևեցեալ աստղ մի գիսաւոր երկինս, զոր տեսեալ բազմաց ասկին թե՝ այս այն նշանն է, որ եղև յառաջագոյն, ապա արիւննեզութիւն զկնի, և դարձեալ ի դիշերի միում երևկը, որպէս թե ամենայն աստղեր ի եր-

того же историка

Опять по летоисчислению армянскому, в 489-ом году, появилась комета в виде факела и виднелась она на западной стороне по вечерам и двигалась она попятным движением (букв. шла она пресмыкаясь назад) и попав в среду созвездия Плеяд и луны и направившись на запад, сама исчезла:

стр. 78

Прим. 489-ый год арм. эры будет соответствовать 1040 му году н. э.

того же историка

На повороте 515 года армянской эры появилась комета на восточной стороне и двигалась на запад и оставалась она один месяц и стала невидимой; по проиществии многих дней появилась на западной стороне вечером так, что многие видевшие говорили—это та самая комета, которая появилась на востоке. В это время встали иноплеменцы и опустошив разорили всю страну армянскую и предали мечу и пленению всех верующих.

Crp. 185

Прим. В этом году повидимому, были две кометы. Из них первую можно отожествить с кометой, которая у Араго отмечена под М13-ым. Время прохождения через перигелий 1 апреля 1066 г. i=17°0′. λ=25°50′. ω=264°55′. q=0,72′, двяжение обратное. (Араго, кн. 17-ая). Вторую же, по всей вероятности, придется

вторую же, по всен вероятности, придется принимать за ту комету 1066 г., которая виднелась во время похода Вильгельма Завоевателя и некоторыми авторами принимается за одно из появлений кометы Галлея

того же историка

В 519-ом году по армянскому летоисчислению появилась на небе комета при виде которой многие говорили: это примета, которая была и раньше, за которой последовало кровопролитие. И опять в одну из ночей виднелось, как կիր հեղուին, և երկեսն աժենայն արդ և աղինք և յահեղն և ի սոսկայի նշանէն սարսեալ դողացին, վասն դի այսպիսի նշան ոչ տեսևալ էաք և ոչ լսեալ յառաջնոցն, և այնպես կարծեցին, Թե այս է, դոր ասաց Փրկիչն ԹԷ՝ եղիցի նշան ի վերջին ժամանակին յարեգակն և ի լուսին և յաստղևըրս շարժմունք և արհաշիրը որպես ի սուրբ Աւհատրոնեին:)։

1,9 193

1) 519 H. Sandmanmanfowheed I, 1070 d. P.

THEST QUESTURATE

Ցայոն ամի (ՇԽԶ) հլաներ աստղ մի դիսաւոր յարևմուտո կոյս ի յարեղի ամիս, և աղին նձրա նուազ ցուցաներ դլոյսն իւր և կացևոլ նորա դաւորո տասն և հինգ՝ լիներ անհրևոյթ տեսողացն։

19 259

2) Այդ պիսավորի տվյալները համընկնում են 1097 թ. Եվրոպայում դիտվածի հետ, որը ըստ հաշիվների տրևաժերծ կետով անցել է 21 սեպա, և թ (տես Արա-դո, 17-րդ դիրը) և որի՝ 1=73°30', 1=207°30', «= 332°30' և q=0,74: Շարժումը եղել է ուղից։

LAKBE QUSTUARY

Յայսմ ամի լիներ (ՇԽԶ) նշան ածաւոր և դարմանայի յերկինս ի կողմ հիւսիսոյ, որ ոչ ոք հահո այնպիսի սքանչելի նշան. ի յամսհանն մարհրի բորբոքնցաւ հրհոք երկնից ի բոց ծրոյ և կամրացաւ սասակապես ի պարզոյ և բլուր-բլուր կապեցաւ երկինք և բոլորհալ լիներ ի գոյնս։

իստորացի և արչաշիրը, ղոր ղսակաւն հիզացիալ հղև մամա-մասն և ծածկիաց և ղարմանալի և հասաներ ի կամարն երկնից։ Եւ ծանուցնալ դայս իմաստնոցն և հանձարհղացն՝ և ասէին վեէ այս նշան է հանձարհղացն՝ և ասէին վեէ այս նշան է հանձարհղացն՝ և ասէին վե այսպիսի չար հանձարհղացն՝ և ասէին վե այսպիսի չար множество звезд падало на землю: испуганы и в страхе были все народы и племена и от грозного и ужасного знамения в страхе дрожали т. к. о подобном знамении никогда раньше и не слыхали и не видали. Предполагали, что это есть то, которое было предсказано Спасителем—будет знаменье в конце времени на солнце, на луне и звездах—сотрясения и бедствия, как это предвидено в св. Евангелии¹).

стр. 193

1) 519-ый год арм, эры соответствует 1070 ому году и. э.

того же историка

В этом году (546) в месяце Areg появилась на западной стороне (неба) комета и хвост ее светился слабо (букв. показывала слабый свет); оставалась она пятнадцать дней и стала невидимой для наблюдателей (смотрящих на нее²).

Стр. 259

² Данные этой кометы совпадают с той которая наблюдалась в Евроне в 1097 г. и по вычислениям, прошла через перигелий 21-го сент. т. г. (см. Араго кн. 17-ая) ;= 73°30° λ=207°30, ω=332°30°, q=0,74. Движение прямое.

ТОГО ЖЕ ИСТОРИКА

В этом (546) году было знаменье страшное и удивительное на северной стороне неба, так что никто никогда не видел такого великоленного знамения: в месяце Магегі воспламенилось небо (букв. лицо неба) полымем (пламенем огня) ярко-красного цвета и превратилось небо холмообразо и был круговорот в цветах; и протекая показалось лицом к востоку и сказываясь по частям, нокрыло большую часть неба; было оно темно-красного цвета и поразительное и достигло до небесного свода. Мудрецы и гениальные

grague juju dumbbingpachtebin

F.9 260

1.668% 90.800.9.PF

Յայոմ (ՇԽԷ) ամի դարձևալ հրկրորդ նշան հղև յերկինա ի կողմ հիւսիսոյ, և չորրորդ ժամ դիշերոյն¹) հրով բորբոքհալ լիներ երկինքն առաւել քան դառաքինն և եղև
ի գոյն սաստիկ կարմրութեան յերեկորէն
սկիդըն արարհալ մինչև ցչորրորդ ժամ դիշերոյն, դոր ոչ ոք հրբեք հահս այնպիսի
նշան ահաւոր, և ծառացհալ բարձրանալով
և երակ հրակ ելից դերեսս հիւսիսոյ մինչև
ի դադանքն երկնից, և ամենայն աստեղջն
եղեն ի դոյն հրոյ, և ահա նշանս այս նշան
եր բարկութեան և կատարածի։

19 266

LAKST AUSTUALL

Դարձևալ ի յաւուրս Վասիլի Յունաց Թազաւորին և ի Հայոց թուականութեանն ՆՁԲ հրանկը աստղ ի տեսիլ ծրոյ հրևհալ ի յերկինս, նշան բարկութեան արարաձոց և կատարաձի աշխարհիւնւ հղև և շարժ....

LOVEL GUSTUALL

Յայսժ ամի (ՇԾԳ) հրևհալ աստղ մի դիսաւոր՝ աճաւոր, մեծ և դարմանալի, և սոսկալի հրևհալ տեսողացն՝ ի յարևմտից կուսէ ծարաւոյ կողմանէն, և ի դէսբն նոըտ հլից դմեծ մամս հրկնից, և էր փետրուար ամսոյ ժդ և էր հրևկոյ ի Տեսանընդառաչին և կացեալ յաւուրս հիսուն և հիացումն դործէր տեսիլն նորա աժենայն արարածոց, վամս դի որպէս դդնացս դեսոց հրևհալ լինէր դէսը նորաւ...

19 304

люди, узнав об этом, говорили что это есть знамение кровопролития; действительно было столько бессердечных избиений и бедствий, что (мы) вписали в эту книгу только пемногое.

Стр. 266

того же историка

В этом (546-ом) году опять было второе знаменье на северной стороне неба: в четвером часу ночи¹) небо было объято пламенем более, чем в первый раз: и было опо темно-красного цвета в начале вечера до четвертого часа ночи¹) так, что пикто никогда не видел подобного страшного знамения: подымаясь вроде дерева с ветвями (буквально с венами) покрыло северную сторону до зенита (букв. верхушки неба). Все звезды стали цвета огня п это было знаменьем гнева и избиения.

Crp. 266

того же историка

Опять в дни (правления) греческого царя Василия в 452 году армянского летоисчисления появилась звезда ввиде пламени на небе, знак гнева над творениями и конца (существования) мира....

Стр 46

того же историка

В этом году, 554-ом, виднелась комета: страшная, большая и удивительная и ужасной казалась она наблюдателям; (виднелась) она на запале с южной стороны (т. е. юго-западе) и хвосты ее покрывали большую часть неба. И было это 14 февраля в вечер Сретения Господия и оставалась пять-

¹⁾ Գիչերվա ժամը չորսին նշանակում է հրեկոյան Ժ. 10-ին։

 [&]quot;В четвертом часу почи" значит в 10 час, вечера.

Ծանոթ Արագան դիրը 17-ում ասում է, ին միայն որոշ կասկածանքով կարելի է ընդունել հայիր
նեն Ռոդոանի հիշտատկած 1305, 1936 և 1006 թվականների դիսաստղները, ինչպես և մեր թվ. առաջ
885 և 52 թվերին հրևան եկած դիսավորները, որպես
Հայլնի դիսավոր։ Ինչ վերաբերում է 1006 թ. դիսավորին, ապա նրա դիսավոր լինելը հաստատվում
է եթե ոչ նրա էլեմենաների, ապա նրա ուղիի նմանությամբ դիսավոր աստղերի ուղիին։ Այս դիսավորը
անպայման Հայլնի դիսավորը չի եղել, որովհետև
նա ունեցել է մի քանի դես, որը իրավունը է տայիս
այն նույնացնել է մի քանի դես։

ՍԱՄՈՒԵԼ ՔԱՀԱՆԱՑԻ ԱՆԵՑԻՈՑ. ՀԱ-ԻԱՔՄՈՒՆՔ Ի ԳՐՈՑ ՊԱՏՄԱԳՐԱՑ

Дициргинии 1893 **Д.**

1) Թիշ ԺԵԿ)։ Նուազու Թիւն արհգականմ եղև՝ և Օգոստոս վախճանեցաւ։

1,9 52

2) Թիւ ՇԿ։ Խաւարհցաւ արհզակն ի կհոին արեզի՝ ժինչև ի Քաղոցն։

19 75 (Swinft.)

3) Յայոմ ժամանակի ի Քրիստ. ՌԺԶ ամին, և ի Հայոց ԿԳ Թվին խառարհցաւ կես արհգականն, յարևզի աշնան ամարյ՝ մինչև ի քաղոց ամիս սկիզբն ամարտնն, մինչ յուսահատևցան մարդիկ և ասէին՝ չ'ըղորդի արհգակն յաւիտհանս։

12 78

6A186 9USTUAR

4) Ի ՃԿԴ խուին՝ հղան նշանը ժեծաժեծ ը
ի Մարտի աժող ժինչև ի յԱպրիլն, օդդ
նող և փոշի ահղայր՝ ի ցերեկն դիչեր Թուէր
և երևեցան Գ սիւնք աժալեղեն հրախառն ի
կողնն հիւսիսոյ Գ օր։ Եւ ելանեին ի վեր
և իջանեին ի վայր։ Եւ յետ այնորիկ երևեցաւ աստղ ժի ի չափ լումնին, և ի ցերևկըն երևեր դերիս աւուրս։

19 86

десят дней. И восторг вызывал вид ее у всех существ, ибо хвосты ее виднелись подобно течению реки...

Стр. 304

Прим. Араго в кн. 17-ой говорит, что "только с известного рола сомнением можно указать на кометы 1305 г., 1230 г. и 1006 г. (упоминнаемую Халил бен Ролоаном), 885 г. и 52 до н. э. как на древние появления Галлевой кометы. Что касается до кометы 1006 г. тожество ее с кометой оправдывается, если не элементами, то по крайней мере сходством их пути". Безусловно это не комета Галлея, у этой кометы наблюдалось несколько хвостов, что ее делает похожей на комету 1744 года, у которой тоже было несколько хвостов до пяти).

СВЯЩ. САМУЭЛЯ АНИЙСКОГО СОБРАНИЕ ИЗ ИСТОРИЧЕСКИХ ПИСАНИЙ

Вагаривнат 1893 г.

 1) Год 15-ый. Было ослабление (света) солнца и умер Август.

стр. 52

- Год 560: Затмилось солице в средине мес. "Areg до начала мес "Qakhoç".
 стр. 75
- 3) В 616 году по Р. Х. и в 63 году армянского летоисчисления затмилась половина солнца в осеннем мес. Areg до начала лета в мес. Qakhoç так, что люди потеряв надежду говорили, что солнце не восстановится никогдя.

стр. 78

того же историка

В 164-ом году (арм. летонсч.) были большие знаменья в месяче марте до апреля: ветер (букв. воздух) сыпал землю и пыль так, что день казался ночью и появились три облачных столба, смещанные с огнем, на северной части (неба) в течение 3 дней. Они то подимались вверх, то опускались вниз. После этого стала видна звезда размером с луну и виднелась она днем в течение трех дней.

crp. 86.

2018 9USTUSP

- 5) Թիւ ՉԿԲ։ Բ աստեղը երևեցան՝ ժի յարևեր։ և ժի յարևմուտո։ էջ 88
 - 6) ՋԿԹ։ Արեզակն խուարհցաւ։ ՀՀ 100
 - 7) ՋՀԴ։ Գիստոր տստղ երևեցաւ։ էջ 101
 - 8) ՌԺԸ. Աստղն երևեցաւ իրբե զսիւն։ էջ 105
- 9) ՇԺ։ Խաշարհցաւ արհղակն ի արէ ի Ժ. յաւուր չորևքշարքի։
- 10) ՇԺԷ թեուին երևեցաւ ասաղ մի գիսաւոր և եղև սով սաստիկ, ՀՀ 113
 - 11) ՇԾԴ։ Այժժ հրեհրաւ աստղ դիսաշոր։ էջ 121
- 12) Ի ՇՁԱւԱրեգակն խաշարհցաւ¹) յ Օգոսառո Բ չորևթչարթո յաւուր ի սկսման յօխն ժամէն՝ մինչև ցհասարակ աւուր Թ ժամուն։ էջ 180
 - 13) ՌՄԿԵ Ազևոր ատողն հրհեցաւ²)։ էջ 161
 - 14) ՈւՄՁԵւ Արեզակն խառարեցառ։ էջ 163
 - 15) ի ՊԺԲ։ Արհղակն խառարհցաւ։ ՀՀ 169
- 16) ի թուին ՊԿԷ- ի արէ ի արհգակն խառարահցաւ էջ 173
 - 18) ՈւժժԳ։ Երևեցաւ աստղ մի դիստութ։

того же историка

- 5) Год 762-ой. Появились две звезды: одна на востоке и другая на западе. стр. 88
 - 6) 969-ый (год). Затмилось солнце. стр. 100
 - 7) Год 947. Появилась комета. стр. 101
- 8) Год 1018. Появилась звезда ввиде столба (комета).
 стр. 105
- 9) Год 510-ый. Затмилось солнце 10-го числа месяца Тге в день среды. стр. 112
- 10) В 517-ом году появилась комета и был страшный голод. стр. 113
 - 11) В году 554-ом появилась комета.
- 12) В 581 году затмилось солнце 2 августа¹) в среду с 7-ми часов начала (дня) до 9-го часов пополудин стр. 130
- 13)Год 1265. Появилась хвостатая звезда.² стр. 161
 - Год 1285-ый. Затмилось солице. стр. 163
 - 15) Год 812-ый. Затмилось солнце. стр. 169
- 16) В 867 году в (месяце) Тте затмилось солнце.
 стр. 173
 - 17) Год 1113-ый. Появилась комета . стр. 180

¹⁾ U.He' & Bucht 620.

¹⁾ Transkep hotel

У других в 582 году.

у других в 1269 году.

18) 19 88

«Բ աստեղջ երևեցան՝ մի յարևելս և մի

19) էջ 100։ «ՋԿԹ Արևզակն խաշարհցու»

20) 19 104,

«ՌԷ, Ել աստղ մի ի տեսիլ հրայ՝ որոյ ղհետ եղև շարժ սաստիկ, և դաւն, որ կոչի խոյլիկ և պակասեցան մարդը և տնասունը յոյժ»։

21) էջ 10%։ ՌԺԸ։ Աստղ հրևեցու իրրև դորմու

22) 1,9 112:

ՇԺ (Թըւին) խառաբեցաւ արեդակն ի արե, ի Ժ աւուր չորևթչարիքի։

23) 19 113

և սոյն ամի ի ՇԺԷ Թւին երևեցաւ աստղ մի գիսաւոր և եղև սով սաստիկ։

24) 12 130

Եւ ի սոյն ՇՁՍ, արեզակն իսաւարեցաւ յօգոստոս ի չորեքչաբախո աւուր ի սկսման յևօԹն ժաժէն մինչև ցհասարակ աւուր Թ ծամուն (ծան, այլը ի Թուին ՇՁԲ)

25) էջ 161 ՌՄԿԵ Ազևոր աստղ երեցետու

26) էչ 168 Ի Թվին ՉՁՉ մարտ գ. հրկուշարվեր խառարհցառարհգակնո 18) crp. 88.

"Стали видны две звезды: одна на востоке другая на западе.

19) стр. 100 969 г. Затмилось солице.

20) crp. 104

1007 г. появилась звезда в виде пламени. После которой было сильное землетрясние и болезнь, пазываемая "khoylik" и сильно уменшились люди и скоты.

21) crp. 105

1018 г. Появилась звезда в виде столба (комета).

22) стр. 112

510 [1061] Затмилось солице 10-го числа месяца Тге, в среду

23) стр. 113

И в этом 517-ом году [1068] появилась комета и был страшный голод.

24) стр. 130

И в этом 581¹) [1132] году затмилось солнце в среду в августе днем в начале 7-го часа до 9 часов пополудни.

¹) По другим в 582 г.]

25) стр. 161 1265 Появилась комета.

26) стр. 168

В году 786 [1337] в попедельник 3-го марта было затменье солица

27 19 173

ի թեվին Պեկ ի արէի արեզակն իստւարեցաւ։

28) Թուին ՌԼԹ արեգակն դ ժամ սևացաւ ջան զատպակի ոռջն դարձաւ¹։

1) Սամ, Անեցու ավյալները ունեն երկու մեծ Թերություններ, 1) նչված խվականները միչա էլ հիշա չեն և լինում է՝ մի քանի տարվա տարբերությամբ մյուս հշաված ավյալներից։ 2) մի բանի արվյալներ առաք են բերում կասկածանքներ և բացի դրանից դատաները արված են՝ մեկ հայկական դաբաղլիով, մեկ՝ հոսմեական։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԿԻՐԱԿՈՍԻ ՎԱՐ-ԴԱՊԵՏԻ ԳԱՆՁԱԿԵՑԻՈՑ։

Վուկասյան մատենադարան

Pripap 1910

Եւ ի ժամանակո Յուստիանու խառարևցաւ արհղակն ԺԸ ամիս, Գ ժամ լոյս տար յօրն, և զայլն տիւ և ոչ դիշհը, և պտուղջ տարւոյն այնորիկ ոչ հասան. և հղև աժևնայն երկիր իրրև գրադմօրհայ հիւանդս....

1,9 41

LALBE TUSUUSEL

Իսկ իրըև լցան ի ծննդենեն Քրիսառսի ամբ ՈԺԸ և հայոց խուականին ԿԷ.... դայսու ժամանակաւ խաշարհցաւ կես արհդականն, Արեղ՝ աշնան ամիս մինչև ի Քաղոց՝ ամարան ամիս^չ։

1.2 54

CALSE 90.80'0.9-P1

Իսկ յՉԺԴ Թուականին նշան ժեծ յերևեցան յերկինս, աստղ ժի երեվեցաւ՝ դալով ի կողմանէ հիշտիսոյ յարևելս և ի հարաւ, և երկայն ճառագայթեր լուսոյ սիւնաձև երևէին առաջի նորա, ըայց աստղն նուագ երևէի և հրագ ընթետնայր, և էր իրրև աշուր 12 Crr 173

 В 867 году [1518] в месяце Тте было затменье солнца.

28) В 1039 году солице 3 часа сделалось чернее, чем наружное дио сковороды.

Прим. Данные из исторических писаний свящ, Самуэля Анийского страдают двумя большими недостатками: 1) даты у него даны не особенно точные (есть расхождение на несколько дет) и то по армянскому летоисчислению, то по римскому. 2) некоторые его: данные вызывают сомнение в их точности.

ИСТОРИЯ АРМЕНИИ КИРАКОСА ГАНДЗАКСКОГО

Изд. библиотеки Гукасян

Тбианен 1910 г.

В дии Юстиниана затмилось солице 18 месяцев: ежедневно 3 часа давало свет, а в остальное время не то день, не то ночь; плоды в этом году не созрели и вся страна сделалась как многодиевный (хронический) больной.

Стр. 41

того же историка

Когда от Р. Х. исполнилось 618 лет, а по армянскому летоисчислению 67 г... в это время затмилась половина солнца, от осеннего месяца Areg до летнего месяца Qakhoc¹)

Стр. 54

1) Это сведение автор переписал у св. Самуила Анийского не проверив и с ошибкой даты на два года (вместо 616-го года стал 618-ый год.

того же историка

В году 714-ом появилось большое знаменье на небе; стала видна звезда, которая шла со стороны севера в восточную и южную (юго-восток); и длинные лучи света в виде столбов виднелись впереди нее. Однако звезда

³⁾ Այդ անդեկությունները հեղինակը արտագրել է Սաժ. Մնեցուց՝ առանց սաուդելու, և կանրկու ատրվա սխալ (616-ի փոխարհն 618)։

adang dhag, le as any lea, as hople quanty գիսառոր՝ որ ընդ ժամանակս ժաժանակո *երևի ընթանալով յարևմաից ի հիշտիս,* այլ սա հրկայնաձիգ չառաւիզօր, և օր դան 40p անկին շառաւիդքն, մինչև կորան!)։

19 381-382

1) Այս գիսավորը նշանակված է Սամ, Անեցու մոտ: Upman's (appy 17-pa) No 17 hambuland to de about վոր, որը հրևացել է 1264 թվ, և անցել է արևաժերձ humad Sachub 15-ben bem tihathambhen 1-30025 1 = 1750 30, 0 = 272030', h Q = 0,43: Cupdusty negly Lin

ՄԽԻԹԱՐԱՑ ԱՑՐԻՎԱՆԵՑԻՈՅ AUSTUVALE SUBUR

h inja phamshing Chowdy Liffe -

Unnhofu 1860.

1) (U.d. San) (571): Warmplyone 450 արեգականն 10 ամիս։

19 49

2) (U.d. p Snu) 641: tiphhymr mumy dh Thomsenp' bear unific to upon, allo pomone Your House:

1,9 51

3) (U.d.p. Sale) 737: bplac hap mamy երևեցան՝ մին յարևելը և մին յարևմուտը։ before withe ony short whowy the de byho garplacup mingfu mumbang h zwed umumfily:

19 52

- 4) (U.Sp Sale) 1031: Uphymlin fomemphymic h pmnng 13 neppmbne h ihlopth:
- 5) (U.d. g Sa'u) 1094: Uphlayme maing reparaguable fo progress menepor 19 61

6) (Ամ ը Տո՛ն) 1141։ Աստղ գոււագանուձև liphingue month menepi 42 63

была неяркая (букв. виднелась слабо) и неслась быстро: и так было около одного месяца, но (потом) больше не показалась как комета, а виднелась по временам двигающейся с запада на север и это было с длинными лучами и ежедневно увеличивались ее лучи, пока не исчезла.

Стр. 381-382

Прим. Эта же комета отмечена у свящ, Самуэля. У Араго (ки. 17-ая) под № 17-ым отмечена комета, которая виднелась в 1264 году и прошла через перигелий 15-го июля. Ее элементы (по Араго): i=30° 25°. λ=175° 30′, ∞=272° 30′ и q=0.43. Движение прямое.

ИСТОРИЯ АРМЕНИИ МХИТАРА АЙРИВАНСКОГО.

Изд. Мкртича Эмина.

Москва 1860.

- 1) В 571 (году Господня) затмилась половина солнца в течение 10 месяцев. Стр. 49-
- 2) В 641 (году Господия) ноявилась комета; Знак голода, и резни, и большого землетрясения.

CTP 51.

3) В 737 (году Господня) появились две новые звезды: одна на востоке и другая на западе. Два месяца ветер (букв. воздух) насынал пыль (слоем) около одного локтя. Было большое количество падения звезд и сильное землетрясение.

Crp. 52.

4) В 1031 (году Господня) затмилось солнце в полдень 13-го числа месяца Qakhoc.

Стр. 58.

5) В 1094 (году Господня) виднелась кольеобразная звезда в течние многих дней.

Стр. 61.

6) В 1141 (году Господия) посохообразная звезда (комета) виднелась в течение десяти дней.

Стр. 63.

7) (Ամբ Տոն) 1211։ Աստղ մի նիդակաձև հրևեցաւ։

1.9 65

8) (Ամբ Տոնս) 1261։ Երևեցու աստղ մի Նիդակաձև գաժիսո չորս։ էջ 68

HUBUS UNUPUALS

Unulydu 1856:

1) ի թեուին ՆԽ... Եւ ի սոյն ամի երևւհցաւ աստղն գիստւոր յերկինս։ ՀՀ 24

2) Դարձևալ յաւուրս Վասիլին ի խուին ՆԾԲ հլաւ տոտղ - մի ի ահսիլ հրոյ, և հղև շարժ սաստիկ ընդ աժհնայն հրկիր...

12 28

19 36

4) Իսկ ի Թուին ՆՁԵ հղև խառարումն արհգականն և հղև տիւն ղէտ գիշնը, և սասանհցան ժարդիկ ընդ սոսկալի նշան։ Յայնժամ Թագաւորն հայոց Ցովհաննէս, և կաթողիկոս Տէր Պետրոս յղարկեցին արս առ վարդապետն Հայոց Ցովհաննէս Կողհոն հարցանել դպատճառ նշանին։

49 35-36

5) ՇԾԵ-ի Թուին ՇԾԵ փլաւ սուրը Սոփի ի թագաթն Ուրհայ և հրևհցաւ աստղն դիսաւոր։

1.9 74

6) Ի թեուին ՇԾԷ եղև նշան սոսկալի ՛ի յաշխարհն հայոց ՛ի դաւառն Վասպուրա֊ 7) В 1211 (году Господня) появилась коньеобразная звезда.

Crp. 65.

 8) В 1261 (лоду Господня) виднелась копьеобразная звезда в течние четырех месяцев.

Crp. 68

СМБАТ СПАРАПЕТ

Москва 1856 г.

 В 440 году... в этом году появилась комета на небе.

Стр. 24

 Опять в дни (правления) Василия в 452 году появилась звезда в виде пламени и было землетрясение во всех странах.

Стр. 26.

3) В 489 году появилась комета вечером на западной стороне и двигалась попятно дошла на юге до множества звезд (нужно понимать созвездие Плеяд, которое другие называют Бойл (группа)) и луна была посрединих, и больше не показалась (комета).

Стр. 36.

4) В 485-ом году затмилось солнце и день стал, как ночь: люди пришли в ужас от страшного знаменья. Тогда же царь армянский Ованес и котоликос Тер-Петрос послали людей к армянскому монаху Ованесу Козерну спросить о причине знаменья¹).

Стр. 35-36

5) 558 [1104]. В году 553-ем по армянскому летоисчислению разрушилась [церковь] св. Софин в городе Урае [Urhay] и стала видна комета.

Стр. 74.

6) В году 557-ом [1108] по армянскому летоисчислению в стране Армянской կանի, ղի հուր ցոլաց հրկնից և անկաւ ի ծովն Վասպուրականի մեծ որոտմամբ և ստակեցան աժենայն ձկունը ծովուն։...

7) Ի թեուին ՈՒԵ խաշարեցաշ արհղակն. և հղև աիւն դիշեր, և երևեցան աստեղը։

12 91

ՊԱՑՄՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՔԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԴԱՒՐԻԺԵՑՒՈՑ։

1895 (q. may.)

1) Թուին ՈՒԻ, ազևոր աստղն ելաւ և երևեցաւ։

19 631

2) Թուին Ուհմի, դարձևալ ի սոյն Թուին ի մայիս ամսոյ խաշարևցառ արևզակն։

19 632

3) Թուին ՈԿԸ, ի Նաւասարդի ամսին՝ չող Երաձև երևնցաւ յաբևելից պէմ յարևմուտա և դկնի չողոյն յարևելից աստղ մի հրևեցաւ միչա ընքժանայր ի հիւսիս։

19 637

LALBY TUSTUAPP

4) Թուին ՈԿԹ Սուլժան Օսժանն դնաց ի պատերաղժ ի վերայ Լենին և ոչ կարաց առնուլ։ Դարձեալ ի սոյն Թուին Թագաւորն Օսժան ի վերայ Լենին էր, ի կողմն նիւսիսոյ երկինդին վառեցաւ կէս գիշերին որպես Թէ արեղակն ի յաժողն վաղէ ի ծաղհալ ժամուն այրի, նույնպես եղեւ Եւ յորժաժ Թագաւորն դարձաւ ի պատերադժեն և գնաց ի Սատնրօլ՝ իւր դուլն չարացան Թէ ժեղ այոպես խադաւոր ոչ է ի պիտոյ, ղարկին սպանին ի Թադաւորն։

19 638

над областю Васпуракан было ужасное виденье: пламя (огонь) потекло из пеба и упало в море Васпураканское [озеро Ван] с большим грохотом; и погибли всякого рода рыбы в море.

 В 625-ом году затмилось солнце и день стал как ночь, и видны были звезды²).

Стр. 91

- 1) Повидимому комета Галлея, если принять, что комета 1066 г. была ею,
- ²) Об этом затмении см. выше у Ластивертци с примечаниями Орманяна.

ИСТОРИЯ МОНАХА АРАКЕЛА ДАВРИЖСКОГО

1895 (3-е изд.)

 В 1025 году появилась и стала видна комета.

Стр. 631

 В 1047 году опять в этом году в месяце мае затмилось солице.

Стр. 632

3) В 1068 году в месяце Навасарде (Navasard) виднелся луч на подобие сабли в востока на запад; позади луча появилась звезда которая все время двигалась на север.

Стр. 637

того же историка

4) В 1069 году султан Осман пошел войной на Польшу, но не смог взять ее (т. е. победить). Опять в том же году царь Осман напал на Польшу, тогда же на северной стороне в полночь зажглось небо так, как в момент восхода на солнце набегает облако и воспламеняется так и было тогда и когда парь вернулся с той войны и пошел в Стамбул—его рабы (т. е. придворные) возмутились дескать нам не нужен подобный парь и убили (своего) царя.

Crp, 638

5) Թուին ՌՃԳ դարձհալ ի սոյն խուին
յՕգոստոսի ամսոյ Բ յաւուր Չորև բշարթի,
աւուր բ լումնի լ. և արհգակն յԱռիւծ կենդանակերպն էր, կէս աւուրն անցեր էր
դ ժամ մասն արհդականն խաւարեցաւ և
աստեղը երկնից երևեցան՝ որպէս ի դիջերին։
էծ 646

LAKSE TUSTUSPE

6) Թուին ՌոժԴ յամսնան գեկանմրերի, յետ անցանելոյ մէջ գիջերին, ի խոր առաւօտուն, երևեցաւ վարսաւոր աստղ մի յերկինա ի ժեն յարևելից և հարաւոյ, և զվարոն իւր դեպ յարևմուսա ուներ ձգևալ le shimphile befored, on menet, surm plantible և այնայես շուտ հյանհյով գնաց մինչև shiphling, he superind thing gitt applyings գարձոյց գվարոն իւր և ձգևաց դկպ յարևհլա, և այնայես գնալով հետա ժինչև յերևhajar jajar te maja maramja bate U.j. p սոյն խուին և յամսնանն ապրիլի դարձնալ beliebyme mong of glomene ging welchen ի կողմն հիւսիսոյ՝ առաւստու պահուն, gelwow's per ochte sabur h hagit wolldinhinte le shipublifte francis op menep neg ելանկը, և այնպես գնալով հետս մինչև ի inju mamenunelo, le wiejanjur light

19 649-650

ՁԱՔԱՐԻՍ, ՄԱՐԿԱՒԱԳԻ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒ-ԹԻՒՆ։

h Чициргищим 1870.

91,01-10 1,2

Lunia heminters formas shelither

Զայս պատմունիւնս պարտ էր առաջ դրել ի խուին ՌՋՂ (1080-1090?!) բայց ի մոռացման է աստ գրեցաւ։ Քանգի մինչ մանուկ էի ևս ի տան մերում ի Քանաքես, և յաւուր Խաչվերացին գնացաք ընդ հօր իմում յայգի մեր, որ մերձ է ի գիւմն Կարմիրընրդ կոչեցնալ՝ առ ափն Հուրաստան դե5) В 1103 году онять затмилось солице 2-го числа августа месяца в среду когда был 30-ый день луны и солице находилось в зодиаке Льва; в 3 часа затмилась часть солица и появились звезды на небе, как (это бывает) ночью. Стр. 646

того же историка

6) В 1114 году в декабре месяце после полуночи ранним утром появилась. волосатая звезда (комета) на небе посредине востока и юга и она отбрасывала хвост свой (букв. свои волосы) на запад. При своем восходе она со дня на день восходила все раньше и н так восходя все раньше и раньше проходила до вечера (т. е. стала восходить днем); после полуночи она повернула свой хвост и отбросила на восток и так продолжая она продержалась до вечерней зари и затем изчезла. Другой случай: в этом же году, в апреле месяце снова была видна комета на востоке, в сторону северную (т. е. к северу от востока) в утренние часы и отбрасывала хвост в сторону западную, и появляясь со дня на день позже и позже и так продолжалось (пока восход ее совнал) с утренним светом (т. е. зарей) и она перестала быть видимой.

Crp. 649-650

ИСТОРИЧЕСКАЯ ЛЕТОПИСЬ САР-КАВАКА ЗАКАРИЯ

Вагаршанат 1870 г.

Diana 36.

Относительно падения света с неба.

Эту историю (событие) нужно было [мне] написать раньше, в 1080-90 годах, но по забывчивости пишется здесь. Когда я был ребенком в нашем доме в Канакере, в день Воздвижения Креста пошли с отцом моим в сад, который лежит вблизи села называемом Кармир-

առյն՝ ի ներքոյ կամընին։ Եւ ի մասնել արհգականն, հայրն իժ աղօխեր յերեկոյան ժանն չև ևս էր մթացնալ, այլ լոյս աւուրն դեռ ես կայր, յանկարծակի պատառեցաւ կապուտակ հներն յարևելից կողմե, և էջ լոյս սաստիկ և ահագին, լայն և հրկայն, և էջ մինչև ժերձենեոլ յերկրի, և լուսաւորհաց Հառագայի Նորա դաիհղհրս պայծառ առաւել բան գարեդակն. և սկիզբն լուսոյն ճախը առնոյր՝ որպես անիւ երթայր դեպ ի հիշսիս՝ հանդարտութեամբ և մեղժով, և ճառագայ@հալ լոյմն կարժիր և սպիտակ, և առաջի լուսոյն որպես Թև ասարդ ի չափ արուսնակին ընվանայր բացադոյն թեղաչափ մի, և հայթն իմ Թողևալ դժամ աղօթիցն՝ սկսհալ լալով հրդել դշաpulper 94 Lajun op plug porund Vamorinծութեան. Զ շարական աւարտեալ՝ մինչև beliefe jejob, k mym shamgur h byb անհրևույթ։ Եւ լուսաը՝ Թե մինչև յԱրըլցիսէ ահսհայ են դաստուածային և հրաշափառ լոյմն¹։

12 63. 2mm. II

1) Այստեղ մենը գործ ունենը բոլիդի սրանչելի նկարագրության ձետ

ያህ ዋህ የኮԱ ሀህ የԿԱՒԱԳԻ ՊԱՏՄԱԳՐՈՒ-ԹԻՒՆ

9111110 09

Վաս նշանացն երկնից։

Ցառաջ քան զչարժն հղև նչան ինչ յերկինս, զի ահսին ի գիչերի միում յօդս սակաւ դարակ որպես դեղադիր, և սակաւ սակաւ դարակ որպես դեղադիր, և սակաւ լայն՝ ի հարաւոյ և ի հիւսիս, և հրկոքին նայրքն բարակ որպես դեղադիր, և սակաւ լայն՝ ի հարաւոյ և ի հիւսիս, և հրևոքը և անյայա եղև Ցևա այսորիկ երևեցաւ լայն՝ ի Միջերկրեայս՝ սասաիկ մեծ գհես, ձգեալ դէպ յարևմուտս, և փայլէր берд на берегу реки Урастан, ниже моста. Во время захода солнца, отец мой совершал вечернюю молитву, не было еще темно и дневной свет пока продолжался; неожиданно разорвался синий эфир на восточной стороне неба и снисходил большой и сильный свет; он был широкий и длинный и спускался до сближения с землей; и осветил его луч вселенную светом более ярким, чем солнечный. Начальная часть света вертелась (букв, парила) подобно колесу двигаясь на север спокойно и мирно и испускала свет красный и белый и впереди света, на расстоянии локтя, неслась как будто явезда размером с Венеру. Отец мой оставив молитву стал с плачем петь 43-ий шаракан (церковное песнопение) "О ты свет, что со светом Божьим"..., Пока он спел 6 шараканов свет виднелся, но потом он (свет) удалился и стал невидимым. И мы слышали, что до Ахалцха видели тот божественый и чудесный CBeT1).

Стр. 63, часть Н.

1) Тут мы видим великолепное описание болида.

Прим. пер.

того же летописца

Глава 53.

Про небесные приметы (знаменоя).

Перед землетрясением показалось какое то знамение на небесах: в одну ночь видели в воздухе что то в роде древка у копья—длиноен широкое (растянувшись) с юга на север; и два конца (его были) тонки, как у пики. И стало постепенно поворачивать хвосты (букв. дл. волосы) свои на восток и на запад. Так продержалась оно двадцать дней и исчезла. После этого в Средиземной (стране) показалась звезды желтоватого цвета, с

առուրս, ը կանրա արջրա։

որանը, սեպես իք կայծո խափրք երևիրը, ը

արշանգ, ձեռեր շանգերը ի պեծ ձեշրեր, ը

արձանգ, ձեռեր շանգերը ի պեծ ձեշրեր, ը

արձանգ, ձեռեր շանգերը ի պեծ ձեշրեր, ը

արձանգի հարաաւսաիր ը ընհեր երկո ձերո

արսանին իարարան ձեպ ի ընկին, իրեր իան
արսանին իարարան արարանական ասավ որ կան
արսանին իարարան ձեպ ի ընկին, իրեր կանո

արսանին իարարան ձեպ ի ընկին, իրեր կանո

արանական անարարանուրմ, իրեր հանարանական

արտարան, որանանական ասավական արարան

արտարան, որանան արարանական ասավական

արտարան, որանան արարանական արարան

արտարան, որանանական ասավական արարան

արտարան արարան արարանական արարան

արտարան արարան արարան արարան

արտարան արտարան և կանիս ի հատարան

արտարան արտարան և իրեր արարան

արտարան արտարան և իրերիս ի հատարան

արտարան արտարան և իրերիս

արտարան իրերին հարարան

արտարան արտարան և իրերիս

արտարան արտարան և իրերիս

արտարան և իրերին

արտարան և իրերին

արտարան և իրերին

արտարան և իրերին

արտարան և իրերենն իրերիս

արտարան և իրերեն իրերիս

արտարան և արտարան և իրերենն

արտարան և իրերենն

արտարան և իրերենն

արտարան և արտարան և իրերենն

արտարան և արտարան և իրերենն

արտարան և արտարան և արարան և արտարան և արարան և արտարան և արարան և արարան և արտարան և արտենն և արտարան և արարան և արտարան և արտարան և արտենն և արտենն և արտարան և արտենն և արտենն և արտարան և արարան և արտարան և արտենն և արտենն և արտենն և

49 108, Zum. 11

20,40,710, 0,9111,681

bplant 1938 B.

1654 թ. օգոստոսի Բ-ումե լիլաւ յետին ժամուն, օրն չորևքչարթի, իստւարհցաւ արհղակն, Ֆինն նոր ծնունդ. այնպես իստւարհցաւ, որ աստղն երևհցաւ։

52 43

20182 26252045

(1664 թ.) դեկտեմբերի դ-ումն ես Զաքարիա այս գիչեր Շարուր տեսայ, որ դիսաւոր աստղ երևեցաւ, որ է ղոյրուղլու աստղ։ Ոչ թե ժիայն ես տեսայ, րովանդակ երկիր տեսան, այնպես չտոավիղ մնաց ժինչև ա օր երևեցան, թիչ-թիչ վարթաըաւ ելաւ։

19 62

EARBL LEAVEUAR

(1666 թ.) Յունիս իր-ումն Ազուլիս, օրն ուրբախ, որ ես Զաջարիայ նչան այս ահում, գ ժամուն որ արեգակն արևին արնին ըստնգն փոխեցաւ, թիչ մի մնաց, միննցաւ, որպէս թէ իստւարումն Ջուր

длинными, широкими, и как снег, волосами, которые были отброшены на запад. И волосы сияли, как бы искры падали на землю: и страшно стало видевшим ее. Так продержалась один месяц; и сделалась двухдневной (?), стала видна до утра, иногда (виднелась) среди ночи, а другой раз утром и никогда не двигалась с места, но потом исчезла. После этого показалась звезда на востоке, красноватого (цвета), как кошениль; имела она три хвоста, один белый, другой звездоцветный, и третий светлорусый-шарообразный, сама (стояла) высоко, а хвосты висели в сторону земли. Она была неподвижная, а хвосты порою двигались. Продержалась (она) шесть дней и после шести дней хвосты рассеялись, но сама виднелась еще много дней, но исчезла бесследно.

Стр. 108, ч. 1

ЗАКАРИЯ АГУЛЕЦИ

Ереван 1938 г.

В 1654 г, второго августа в последний час дня среды затмилось солнце; было новолуние; затменье было такое, что виднелась звезда.

Стр. 43.

ТОГО ЖЕ АВТОРА

(1664 г.) шестого декабря я Закария в эту ночь в Шаруре увидел, что появилась комета, которая была близ звезды Khoyrukhiu. Видел не только я, но вся земля; в таком виде радиус (подр. хвост) виднелась 40 дней пока помаленьку не исчезла.

Crp. 62

ТОГО ЖЕ АВТОРА

(1666 г.) Двадцать второе июня, Агулис, день пятница, когда я, Закария, видел этот знак: в щесть часов солнце изменило свой цвет, немного погодя стало темно, как во время затменья. ածեցի աման, տեսա, որ արեզական Գ յիսեն բռնված, մին յիսեն բաց։ Այնպէս մինչև կէս սհախ մնաց, ապա քիչ-քիչ բացվեցաւ։ Այսօր չ-ինն մին էր։

12 67

2011-82 2021-2031-

Թվինս ՌՀԺԷ (1668 Թ.) փհարվարի իզ-ումն Ադուլիս օր արևմահան կողմն գիսաւոր աստղ հրևհցաւ, որ առաջի իրիդուն մէր կու մատներ, իւր չարութիւն չատ էր։ Աստուած փրկէ փորցանաց։

19 74

unhor thankush

Թվին ՌՃԻ (1671 Թ.) սեփտեմբերի ը~ումե Ազուլիս, օրն ուրբաԹ, Ֆ-ին ժե-ումե Ֆ-ինն խառարեցաւ առաջին իրիգուն, որ բռնելն մինջի բացվել ու պարզելն գ սհաԹ անցաւ, չատ խառարակալաւ։

19. 104.

Налив воду в сосуд и увидел, что три части солнца закрыты, а одна открыта. Так продолжалось пол часа после чего помаленьку открылась (подр. солнечная поверхность). Сегодня было первое число лунного месяца.

CTO. 67

ТОГО ЖЕ АВТОРА

В 1668 году, февраля 26-го на западной стороне Агулиса стала видна комета, которая в первую ночь зашла; ее зло было большое. Спаси бог от испытаний.

Стр. 74

ТОГО ЖЕ АВТОРА

В 1671 году, сентября девятого. Агулис, день пятница, в 15-ое число лунного месяца затмилась луна в начале ночи (подр. вечером) так, что от начала затменья до конца и прояснения (подр. полное завершение явления) прошло три часа; было очень продолжительное затменье.

Стр. 104

сводная таблица

	Автор	Затем.	Комета	Новая звезда	Мет. н болнд	Полярные скяния	Ослабление света соли.	Дата	Страница
1	Архив армянс- историв	-	1	-	-	_	- 33	1665	131
2	m m m. m		1	-	-	=		1618	131
3	История В. Гевонда	-	1	-		-	-	685	131
4	Стефан Асохгик	1	Ho.	-	-	-	=	966	132
5		-	1	STR	100	-	-	974	132
6		1	1	-	-	-	=	989	133
7	Орманян	1	-	-	-	-	-	1033	132
8	Ластивертин	1	-	-	-	-	-	1033	133
9	Ураеци	-	1	-	11/200	-	-	997	133
10	, , , , , , , , , , , , , , , , , , , ,	- 2-	1	100	-	-	-	1003	134
14		1	-	-	-	1	-	1022	134
15		1	-	=		100	-	1035	134
16		-	1	-	10000	:22	(1/2)	1040	135
17	, , , , , , , , , , , , ,	-0	1	s ili ä	-	-	-	1066	135
18	a la seconda de	-	1	-	E	1000	-	1070	135
19		-	1	(- 8	-	7	-	1097	136
20		-	-	::	-	1	-	1097	136
21	# # 10 mm of the tot	-	-	-	-	1	the s	1098	137
22		-	1	-	14.00	\$ <u>200</u>	-	1003	137
23	, , , , , , , , , , , , , , , , , , , ,	-	1	()	15-0	: 	-	1105	137
24	Свящ. Сам. Анеци	// //	-	3-0	200	-	1	15	138
25	n n n	1	No.	=	S-10	X	-	560	138
26	, , , , , , , , , , , , , , , , , , , ,	1	-	6=0	-	-	1	616	138
27	# # # ****	-	-	-	-	- E-	-	715	138
28	n n n	-	-	-	-	-	1775	762	139
29	n n n	1	-	-	-	-	(40)	969	189
30	9 9 9 5 . 5 . 5 . 5	=	1	1	1	-	-	974	139
31	n n n	-	1	1	-	1	1	1018	139
32	n n n	1	-	-	-	1	1	1061	139
33	, , ,	-	1	-	10000	-	-	1068	139
84	n n n n	-	1	(-)	=	85	-	1105	139
35	n n m m tet tot tot	1	-	VE.	-	=	-	1132	139
36	n n u	-	1	- i	3_0	-	200	1265	139
37	n n n		1	×	2-0	-	, 	1285	139
38	n n n	1	-	=	V=		-	812	139
		13 4			1				

	Автор	Затем.	Комета	Новая	Мет. и болил	Полярные	Ослабление света солн.	Лата	Страница
39	Свян. Сам. Анеци	1	-	-		10-		857	139
40	9 9 9 1	200	1	-			-	1114	139
41			-	1	100		1	969	140
42	9 9	1	-	125	-	-	-	969	140
43	n n n	105-33	1			-	1	1007	140
44	19 10 D 4 C 4 C 4 C 4 C 4 C 4 C 4 C 4 C 4 C 4	3	1	5-74	-	-	5	1018	140
45		-3	1	-	-	-	-	1068	140
46		1	-		1	- 223	-	1132	140
47		10 m	1	(#F	187	==	-	1265	140
48		1		6	1	-	-	1337	140
49	# # # ******	1			222	1444		1418	141
50	B 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5	1	- 11	= ,	=	=	2.3	1039	141
51	Кир. Гандзакени	-	=		=	777	- 1	VI B.	141
52	A h everyone	1	*	12			***	618	141
53		-	1	5775			-	714	141
54	Мхит. Айриванеци	1	-	-	-	310	-	571	142
55	w	-	1	1		==		641	142
56	W 82 0 6 6 6 6	=	-	1	1			737	142
57	n - s	1	***			===		1031	142
58		-	1		750	3000		1094 1	142
59	n n	嘉	I		-			1141	142
60	20 6 6 8 6 8 6 8 6 8 6 8 6 8 6 8 6 8 6 8	-	1				100	1211	143
61	n		1				-	1261	143
62	Смбат снаранет	-	1		-	-		440	143
68	9 · · · · · · ·	-	1	-		DATE:		452	143
64	90 - 1 - 1 - 1 - 1 - 1 - 1 - 1 - 1 - 1 -	-	1				-31	489	143
65	<i>n n</i>	1	-					485	143
66	9	1	TE		-			625	143
67 68	19 9 4 4 4 4 4 4 4	-	1				Bee S	1104	144
69	H	-	-		1		-	1108	144
70	Аракел Даврижени		1			-	-	1025	144
71	9	1	3		X Table		#=(()	1047	144
72	n : : : : : : : : : : : : : : : : : : :	-	1	The same	100			1068	144
73	* *					1		1069	144
74		1			-	-		1103	145
75	20	-	1	300			()-	1114	145 -
76	* *******			TIR)		2-0	-		1.49
77	Зак саркаваг		370			-		1080-90	145
78	Закария Саркаваг		1	2-		H=0	1	Х1 в.	146
79	Закария Акулеци	1.	-				-	1654	147
80	#	- 340	1	N=30			-	1664	147
81	the second of the second	1		4=3			-	1666	147
82		-	1				-	1668	148
	" " ,	1*	-	Called		- 1	-	1671	148

^{*} Единственный отмеченный случай затемненья луны.